

УДК 376.37

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.5.13>

Анастасія РАТУШИНСЬКА

кандидат педагогічних наук, старший викладач, Комунальний заклад Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж», вул. Ярослава Мудрого, 37, м. Біла Церква, Київська область, Україна, 9117

ORCID: 0000-0002-4287-7500

Бібліографічний опис статті: Ратушинська, А. (2022). Психолого-педагогічні основи корекції порушень формування зв'язного мовлення у дітей 5-7 років. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 74–81, doi:

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ 5–7 РОКІВ

Порушення мовленнєвого розвитку негативно впливають на формування особистості дитини, що позначається на процесах її соціальної адаптації. Незважаючи на існуючі методичні розробки в сучасній логопедично-педагогічній теорії та практиці, рішення даної проблеми залишається актуальним в структурі подолання порушень мовлення у дітей. Для дітей з мовленнєвими порушеннями особливо важливо визначити відповідні методи, прийоми і можливості навчання і виховання з урахуванням виявлених у них відхилень в особистісної, інтелектуальної та поведінкової сферах психіки. Важливо підібрати таку методiku, яка могла б зацікавити дитину, занурюючи її в заняття, які не викликають у неї перевтоми або викликають відмову від виконання завдань.

У статті розкрито специфіку дітей з мовленнєвими порушеннями та корекція порушень формування зв'язного мовлення у дітей 5-7 р., визначенні методи навчання та виховання цих дітей. Формування мовленнєвої функції є складним процесом. Робота по формуванню мовленнєвої діяльності дитини включала в себе наступні аспекти: розширення словникового запасу; розуміння значення слів; вдосконалення граматичного ладу мовлення; розвиток діалогічної і монологічної форм мовлення. При організації та проведенні експерименту була використана методика з обстеження сформованості зв'язного мовлення у дітей, гімнастика язика, дихальна гімнастика та пальчикова гімнастика. Методика по формуванню зв'язного мовлення передбачала систему навчання розповіді дітей в кілька етапів: складання висловлювань по наочному сприйняттю, відтворення прослуханого тексту, складання розповіді – опису, розповідь з елементами творчості. Дані форми навчання розповіді допомагали дітям розвивати власну фантазію за рахунок того, що дитина сама вигадувала сюжет оповідання, придумувала початок або кінець розповіді, робила висновки і умовиводи. Після проведення навчального експерименту спостерігалася позитивна динаміка розвитку зв'язного мовлення у дітей експериментальної групи, так результати збільшилися на 10%. Систематичність проведення занять з дітьми даними видами завдань підвищили інтерес дітей до виконання завдань, мотивацію робити успіхи і бажання виправляти свої помилки.

Ключові слова: мовленнєві порушення; мовленнєвий розвиток; особистість дитини; методика; зв'язне мовлення, корекція.

Anastasia RATUSHINSKAYA

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Kyiv Regional Council Communal Institution Bila Tserkva Applied Humanitarian Pedagogical College, Yaroslav Mudry str., 37, Bila Tserkva, Kyiv region, Ukraine, 9117

ORCID: 0000-0002-4287-7500

To cite this article: Ratushinskaya, A. (2022). Psykhologo-pedahohichni osnovy korektsii porushen formuvannia zviaznoho movlennia u ditei 5-7 rokiv [Psychological-pedagogical foundations of correction of disorders of the formation of coherent speech in children 5-7 years old]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 74–81, doi:

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL BASES OF CORRECTION OF DISORDERS OF FORMATION COHERENT SPEECH IN CHILDREN 5-7 YEARS

Speech disorders negatively affect the formation of the child's personality, which affects the processes of its social adaptation. Despite the existing methodological developments in modern speech therapy – pedagogical theory and practice, the solution of this problem remains relevant in the structure of overcoming speech disorders in children. For children

with speech disorders, it is especially important to determine the appropriate methods, techniques and opportunities for learning and education, taking into account the abnormalities found in them in the personal, intellectual and behavioral spheres of the psyche. It is important to choose a technique that could interest the child, immersing him in activities that will not cause him fatigue or cause refusal to perform tasks.

The article reveals the specifics of children with speech disorders and defines the methods of teaching and educating these children. The formation of speech function is a complex process. The work on the formation of the child's speech activity included the following aspects: expansion of vocabulary; understanding the meaning of words; improving the grammatical structure of speech; development of dialogic and monologue forms of speech. During the organization and conduct of the experiment, the method of examination of the formation of coherent speech in children, language gymnastics, breathing gymnastics and finger gymnastics was used. Methods for the formation of coherent speech involved a system of teaching children's stories in several stages: composing statements on visual perception, reproduction of the listened text, composing a story – a description, a story with elements of creativity. These forms of storytelling helped children to develop their own imagination due to the fact that the child himself invented the plot of the story, came up with the beginning or end of the story, made conclusions and inferences. After the educational experiment, there was a positive dynamics of the development of coherent speech in children of the experimental group, so the results increased by 10%. Systematic classes with children in these types of tasks have increased children's interest in performing tasks, motivation to succeed and the desire to correct their mistakes.

Key words: speech disorders; speech development; child personality; technique; connected speech, correction.

Актуальність проблеми. З кожним роком кількість дітей з мовленими порушеннями значно збільшується. Офіційна статистика констатує невинне збільшення кількості дітей, які мають відхилення у мовленнєвому розвитку. Згодом ці відхилення можуть призвести не тільки до виникнення труднощів під час засвоєння навчального матеріалу у дошкільному закладі та у початковій школі, а й до деформації особистості дитини в цілому. Крім того, мовленнєві порушення можуть стати перешкодою для оптимальної соціалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку мовлення дітей, формування й удосконалення мовленнєвих умінь є актуальною в сучасній школі. Набуті у закладі освіти особистісні якості, зокрема пов'язані з мовленням, не тільки забезпечують основу для подальшого навчання, виховання і розвитку дітей, а й значною мірою обумовлюють практичну, громадську та професійну діяльність кожної дорослої людини. Процес формування у дітей комунікативних умінь вимагає від них орієнтуватися в умовах спілкування, планувати висловлювання, реалізувати заплановану програму, контролювати хід й наслідки процесу мовлення, які необхідні для побудови розгорнутих висловлювань. Робота в цьому напрямі значуща, оскільки формування комунікативних умінь сприяє становленню особистості й виробленню у дітей навичок практичного володіння мовою (Колишкін О. В., 2016; Липа В.А., 2002).

Психолого-педагогічний аспект дослідження особливостей психічного, домовленнєвого та мовленнєвого розвитку у дітей з різними вадами знаходимо у роботах Арендарук А.О.,

Бондар Л., Виготського Л.С., Косташенко Л., Вакуленко Л.С., Глухова В.П., Колишкіна О.В., Маркової А.К. та ін. Особливості розвитку мовлення в процесі онтогенезу та дизонтогенезу висвітлено у дослідженнях: Керик О., Іванюк Н., Коноплястої С.Ю., Вакуленко Л.С., Липи В.А., Рібцун Ю.В., Щурук М., Майструк Р. та ін. Проблемами мовленнєвого розвитку займаються багато психологів, логопедів та інших науковців, до яких відносимо Гаврилова Н.С., Глухова В.П., Ласточкіна О., Матвєєва Н.О., Миронова С.П., Тарасенко Н.В., Ялович М. та ін.

Метою дослідження є розкриття специфіки дітей з мовленнєвими порушеннями та визначення особливостей навчання та виховання цих дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед порушень психофізичного розвитку у дітей 4–8 років вади мовлення спостерігаються чи не найчастіше. І це не випадково. Мовлення дуже складна психічна функція. Нормальний розвиток мовлення можливий лише за умови сформованості мислення, уваги, пам'яті, сприймання (насамперед слухового, зорового), рухової сфери дитини. Будь-яке відхилення у розвитку названих процесів обов'язково позначається на стані мовлення дитини (Конопляста С. Ю., 2010).

Порушення мовленнєвого розвитку негативно впливає на формування особистості дитини, що позначається на процесах її соціальної адаптації. Причини цього різноманітні: вади усного мовлення і немовленнєві порушення, які безпосередньо та опосередковано пов'язані з мовленням (порушення кіркової нейродинаміки, ослаблення тонких

диференціацій в мовно-руховому аналізаторі, дискоординованість, нечіткість у роботі рухомих органів артикуляції: язика, губ, нижньої щелепи, м'якого піднебіння; порушення тонкої довільної моторики пальців рук, розлади вегетативної нервової системи) (Выготский Л.С., 1982; Рібцун Ю. В., 2018, 2020).

У дітей виявляються порушеними всі компоненти мовленнєвої системи: звукова сторона, фонематичні процеси, лексична і граматична будова, в різній мірі проявляється ураження комунікативної функції мовлення (Аренда-рук А. О., 2014).

Необхідно підкреслити, що при зовнішній подібності мовленнєвих вад, механізм їх, при різних формах аномалій, проявляється по-різному. В одних випадках, порушення мовлення первинні, а в других виступають, як вторинні. Тому основна мета дослідження мовлення – це виявлення механізмів, що знаходяться в основі мовленнєвих порушень, класифікація вад мовлення і з'ясування ступеню їх прояву.

До дітей з порушенням мовлення відносять дітей із психофізичними відхиленнями різного ступеня, що викликають ряд розладів комунікативної й пізнавальної функції мовлення. Від інших категорій дітей з особливими потребами їх відрізняють нормальний біологічний слух, зір і повноцінні передумови інтелектуального розвитку. Виділення цих ознак, які диференціюють, необхідно для їх розрізнення від мовленнєвих порушень у дітей з олігофренією, затримкою психічного розвитку, сліпих і слабозорих та інших. Серед причин, що викликають порушення мови, розрізняють біологічні і соціальні фактори ризику.

Біологічні причини розвитку мовленнєвих порушень, являють собою патогенні фактори, що впливають головним чином у період внутрішньоутробного розвитку й пологів (гіпоксія плода, родова травма, та ін.), а також у перші місяці життя після народження. Мовленнєві порушення, які виникли під впливом якого-небудь патогенного фактору, самі не зникають і без спеціально – організованої корекційно – логопедичної роботи можуть негативно позначитися на подальшому розвитку дитини. В зв'язку з цим варто розрізняти патологічні мовленнєві порушення й можливі мовленнєві відхилення від норми, викликані віковими осо-

бливостями формування мови або умовами зовнішнього середовища.

Соціально – психологічні фактори ризику пов'язані головним чином із психічною депривацією дітей. Негативний вплив на мовленнєвий розвиток може робити необхідність засвоєння дитиною одночасно двох мовних систем, зайва стимуляція мовленнєвого розвитку дитини, неадекватний тип виховання дитини, педагогічна занедбаність, тобто відсутність належної уваги до розвитку мови дитини (вихователя, вчителя, а особливо батьків) та дефекти мови навколишніх. У результаті дії цих причин у дитини можуть спостерігатися порушення розвитку різних сторін мовлення. Діти з порушеннями мовлення підрозділяються на ряд субкатегорій залежно від етіопатогенезу, клінічної форми мовленнєвого дефекту, глибини й системної поширеності мовленнєвого розладу, завдань, прийомів, і методів логопедичного впливу. Глибокі порушення різних сторін мовлення, які обмежують можливості користування спілкуванням, викликають специфічні відхилення з боку інших вищих психічних функцій, які ускладнюють картину мовленнєвого порушення дитини. Якісна специфіка й виразність таких відхилень вторинного порядку пов'язана з глибиною мовленнєвого розладу, а також зі ступенем зрілості мовленнєвої системи та інших вищих форм поведінки дитини до моменту дії патологічного фактору (Вакуленко Л. С., 2015; Іванюк Н., 2013; Ласточкина О., 2016; Миронова С.П., Гаврилов О.В., Матвеева М.П., 2010).

Порушення мовлення характеризуються тим, що:

- з'явившись, самостійно не зникають, а закріплюються;
- не відповідають віку дитини;
- потребують логопедичної допомоги залежно від їх характеру;
- виникнення неправильного мовлення може позначитися на подальшому розвитку дитини, затримуючи і спотворюючи її розвиток (Український логопедичний сайт для батьків).

Формування мовленнєвої функції є складним процесом, в якому, крім слухового аналізатора, що забезпечує сприймання і аналіз звукових (у тому числі й мовленнєвих) сигналів, бере участь також мовноруховий аналізатор, який складається з периферійної частини (перифе-

ричний, мовленнєвий апарат, який включає три відділи – дихальний, голосовий і артикуляційний), провідних шляхів і клітин в центральній частині кори головного мозку.

В даний час в логопедії існують дві класифікації мовленнєвих порушень – клініко-педагогічна і психолого-педагогічна.

Усі види мовленнєвих порушень, які розглядає клініко-педагогічна класифікація, слід поділити на дві групи: порушення усного мовлення і порушення писемного мовлення.

– порушення усного мовлення (дисфонія, браділалія, тахілалія, дислалія, ринолалія, дизартрія, алалія, афазія та заїкання):

– порушення писемного мовлення (дислексія, дисграфія).

Порушення усного мовлення, в свою чергу, поділяються на два типи:

– порушення фонаційного (зовнішнього) оформлення вимовної сторони

– мовлення;

– структурно-семантичне (внутрішнє) системне, або поліморфне порушення мовлення (Колишкін О. В., 2016).

Зміст, форми та методи навчання і виховання дітей з важкими порушеннями мови мають бути корекційно спрямованими. Це означає, що кожна тема, яка вивчається дитиною, кожний метод і прийом, використаний вихователем, педагогом, батьками, мають сприяти не лише засвоєнню знань, умінь, навичок, формуванню поведінки, а й виправленню порушень мовлення. Система корекційного впливу на дітей має бути розрахована на тривалий час і діяти на особистість загалом у єдності її компонентів:

– в пізнавальні, емоційно-вольові психічні процеси;

– досвід (знання, вміння, навички);

– спрямованість;

– поведінка (Бондар Л., Косташенко Л., 2016; Керик О., 2016).

Незважаючи на існуючі методичні розробки в сучасній логопедично – педагогічній теорії та практиці, рішення даної проблеми залишається актуальним в структурі подолання порушень мовлення у дітей. Важливо підібрати таку методику та організувати корекційну роботу, яка могла б зацікавити дитину, занурюючи її в заняття, які не викликатимуть у неї перевтоми або викликатимуть відмову від виконання завдань. При застосуванні їх в навчально-вихов-

ній роботі потрібно викликати інтерес і мотив дітей до того чи іншого типу діяльності, враховувати всі психофізичні особливості дитини.

У дитини з мовленнєвими вадами без своєчасних корекційних навчально-виховних заходів може затримуватися темп інтелектуального розвитку. Формування мовлення, патологія або відхилення в розвитку, засоби відновлення мовлення є об'єктом вивчення логопедії, корекційної педагогіки, неврології а в останній час і медичної реабілітації.

Рання діагностика і корекція відхилень у розвитку є одним з пріоритетних напрямів корекційної педагогіки: чим раніше починається цілеспрямована робота з дитиною, що має особливості психофізичного розвитку, тим ефективнішими виявляються результати корекції відхилень у розвитку, а у деяких випадках – запобігання виникненню вторинних порушень. Все це зумовлює необхідність впровадження програм раннього впливу на розвиток дитини, які визначатимуть великі потенційні можливості дитини та уможливуватимуть позитивний вплив корекційної допомоги.

Від якості діагностики залежать вибір засобів і визначення шляхів навчально-виховної роботи. Для дітей з мовленнєвими порушеннями особливо важливо визначити відповідні методи, прийоми і можливості навчання з урахуванням виявлених у них відхилень в особистісної, інтелектуальної та поведінкової сферах психіки.

Робота по формуванню зв'язного мовлення у дітей з порушенням мовлення планувалася на основі аналізу теоретичних джерел і результатів констатуючого етапу дослідження та включала в себе наступні аспекти:

– розширення словникового запасу;

– розуміння значення слів;

– вдосконалення граматичного ладу мовлення;

– розвиток діалогічної і монологічної форм мовлення.

При організації та проведенні експерименту була використана методика В. П. Глухова з обстеження сформованості зв'язного мовлення у дітей, гімнастика язика, дихальна гімнастика та пальчикова гімнастика (Глухов В. П., 2018; Тарасенко Н. В., Москаленко І. С., 2015; Шурук М., Майструк Р., 2015; Ялович М., 2015).

Методика В. П. Глухова (Глухов В. П., 2018) з питання формування зв'язного мовлення

передбачає систему навчання розповіді дітей в кілька етапів: складання висловлювань по наочному сприйняттю, відтворення прослуханого тексту, складання розповіді – опису, розповідь з елементами творчості (за аналогією, на задану тему та ін.). Кожен вид навчання розповіді виконується шляхом різних занять: заняття з переказу, заняття з навчання розповіді за картинками, заняття з навчання опису предметів, заняття з навчання розповіді з елементами творчості. Дані форми навчання розповіді допомагають дітям розвивати власну фантазію за рахунок того, що дитина сама вигадує сюжет оповідання, придумує початок або кінець розповіді, робить висновки і умовиводи.

У даній методиці обстеження зв'язного мовлення основою є наочний матеріал. Також, чимало важливим є те, що акцентується увага на питаннях, які задає дорослий дитині. Це обумовлено тим, що дитині необхідно дати поштовх для розвитку фантазії, дати можливість придумувати свої власні розповіді, відштовхуючись від власного досвіду

Кожну форму навчання розповіді В. П. Глухов (Глухов В. П., 2018) пропонує здійснювати шляхом різнопланових занять: заняття з переказу, заняття з навчання розповіді за картинками, заняття з навчання опису предметів, заняття з навчання розповіді з елементами творчості.

Заняття по переказу.

Навчаючи переказу, можна сприяти збагаченню словникового запасу, розвитку сприйняття, пам'яті та уваги. Навчаючи переказу в деяких випадках застосовують «ілюстративне панно» з яскравим зображенням обстановки і основних деталей, з якими пов'язана сюжетна дія твору. Ілюстрування здійснюється за допомогою плоских фігур персонажів і предметів, які можуть переміщатися на панно. Демонстраційне панно застосовується для ілюстрування вихователем тексту при читанні і розборі твору, ілюстрування дитиною переказу, а також для навчання плануванню переказу шляхом моделювання дій персонажів.

Для того, щоб інтерес до занять, розвиток сприйняття і вербальної пам'яті, а також мовнорозумової діяльності дітей проходив цікаво, В. П. Глухов рекомендує використовувати діафільми. Одним з варіантів структури такого заняття передбачається: попереднє читання

тексту; перегляд діафільму разом з прослуховуванням тексту; перегляд кадрів, супроводжуваний відповідями дітей на питання; переказ тексту за фрагментами (Глухов В. П., 2018).

У ході заняття з переказу особливу увагу приділяють корекційній роботі з формування у дітей граматично правильного мовлення, засвоєнню різних мовленнєвих засобів, побудови зв'язкових висловлювань.

Потрібно пам'ятати, що заняття повинні бути не тільки цікавими і розважальними, а й дидактично пізнавальними. Доцільно вести диференційовану роботу, так як у кожної дитини різний темп засвоєння матеріалу. Можна вивчити і зрозуміти сильні сторони кожної дитини, в залежності від основного каналу сприйняття. Потрібно стежити за сприятливим середовищем на занятті. Давати чіткі установки, інструкції, які зрозумілі дітям.

Навчання розповіді по картинках.

Дану методику навчання розповіді за картинкою рекомендується будувати з урахуванням зазначених у дітей мовленнєвих порушень і особливостей психічного і пізнавального розвитку.

Заняття з різних видів картинок включає ряд таких елементів як: підготовка дітей до сприйняття змісту картинок; розбір змісту картинок; навчання дітей складати розповідь; аналізувати дитячі оповідання.

При навчанні розповіді за картиною застосовують такі методичні прийоми: зразок розповіді вихователя по картинці або її частини, направляючи питання, які випереджають план розповіді, складання оповідань за фрагментами картинки, колективне складання розповіді дітьми.

Корекційно-виховна робота на занятті по картинкам включає в себе: формування граматично правильного мовлення, розвиток фразового мовлення, збагачення словника, що проводиться з урахуванням особливостей конкретного картинного матеріалу відповідно до завдань кожного періоду навчання. Говорячи в цілому, дані види занять сприяють формуванню зв'язного монологічного мовлення дітей з порушенням мовлення.

Навчання опису предметів.

При навчанні опису предметів В. П. Глухов (Глухов В. П., 2018) ставить такі завдання:

– формувати вміння виділяти суттєві ознаки і основні частини предметів;

– формувати узагальнені уявлення про побудову оповідання – опису предмета;

– оволодіти мовленнєвими засобами, необхідними для складання описового оповідання.

Проводячи підготовчі вправи, основна увага віддається розвитку у дітей сенсорного сприйняття, навичок елементарного аналізу сприйманого предмета, а також формування установок на використання дітьми фразового мовлення при відповідях на питання педагога.

Даються такі вправи як: дізнатися предмет по його опису, порівняти предмет за основними ознаками, скласти словосполучення і речення з опорою на зорове і тактильне сприйняття предмета.

Заняття по опису предметів, розвитку у дітей граматично правильного мовлення включають: систематичні вправи з правильного вживання словоформ; засвоєння дітьми практичних навичок словозміни; вправи для правильної побудови речень; активізація і збагачення словникового запасу; формування навичок контролю за побудовою висловлювань.

Навчання розповіді з елементами творчості.

Розповіді з елементами творчості максимально наближать дитину до того рівня монологічного мовлення, який потрібно йому в подальшій шкільній діяльності.

При складанні творчої розповіді передбачається вміння зв'язано і послідовно відобразити в мові ті чи інші події, а також передбачається наявність у дітей уявлень про деякі правила побудови розповіді-повідомлення. Такі види занять посприяють підвищенню рівня мовленнєвого розвитку. Мовлення дітей стане більш усвідомленим і більш довільним, тому що дані завдання вимагають не тільки наочно-образ-

ного, а й словесно-логічного мислення. Дитина опановує мовленнєвими засобами, на основі яких можлива побудова зв'язкових, закінчених висловлювань.

У процесі дослідження зв'язного мовлення у дітей 4 – 8 років з порушенням мовлення були виявлені такі рівні розвитку:

– високий рівень – 0% (від 30 до 25 балів);

– середній рівень – 50% (від 24 до 19 балів);

– недостатній рівень – 50% (від 18 до 13 балів);

– низький рівень – 0%.

Провівши формуючий етап експерименту спостерігалися більш високі результати виконання завдань. Систематичність проведення занять з дітьми даними видами завдань дала позитивну динаміку, підвищення інтересу до виконання завдань, мотивацію робити успіхи і бажання виправляти свої помилки. Діти на фронтальних заняттях помічали помилки один одного і намагалися пояснити, як потрібно сказати правильно. Можливості промовляти правильно багатьох з дітей були наближені до норми.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумки, можна зробити наступні висновки, що дана методика, під авторством В. П. Глухова, з додаванням різного виду гімнастики дали позитивний результат і можуть дати ефективний результат при формуванні зв'язного мовлення. Після проведення навчального експерименту спостерігалася позитивна динаміка розвитку зв'язного мовлення у дітей експериментальної групи, так результати збільшилися на 10%.

Контрольний етап дослідження показує, що пропонується навчально – виховна програма дозволяє розвинути зв'язне мовлення у дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арендарук А. О. Науково-теоретичне обґрунтування та зміст методики психолінгвістичного вивчення стану усного мовлення молодших школярів з ТПМ [Електронний ресурс] *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спец. психологія*, 2014. 26, 5–8. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7680>
2. Бондар Л., Косташенко Л. Логозарядки та мовні розминки. Корекційна робота з дітьми з тяжкими вадами мовлення. *Дефектолог*, 2016. 7, 4–23.
3. Вакуленко Л. С. Воспитание и обучение детей с нарушениями речи. Психология детей с нарушениями речи : учеб.- метод. пособие. 2015. К.: СВАРОГ.
4. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 томах. Т. 5. Основы дефектологии. М. : Педагогика, 1982, Т. 5. 361.
5. Глухов В. П. (2018) Методика формирования связной речи детей дошкольного возраста с системным речевым недоразвитием: учебно- методическое пособие. Режим доступу: <https://mybook.ru/author/vadim-gluhov/metodika-formirovaniya-svyaznoj-rechi-detej-doshko/read/>

6. Іванюк Н. (2013) Корекційна робота вчителя-логопеда з дітьми, що мають порушення усного і писемного мовлення. *Дефектологія*, 7, 4–9.
7. Керик О. (2016) Логопедичний тренінг як засіб розвитку комунікативної діяльності дітей з мовленнєвими порушеннями. *Молодь і ринок*, 5, 82–86.
8. Колишкін О. В. *Психолого-педагогічна характеристика дітей з мовленнєвими порушеннями. Вступ до спеціальності «Корекційна освіта»*: навч. посіб. для ВНЗ. Суми: Унів. кн., 2016.
9. Конопляста С. Ю. *Логопсихологія*: навч. посіб; за ред. д-ра пед. наук, проф. М. К. Шеремет. К. : Знання, 2010. 294 с.
10. Ласточкіна О. Діагностика зв'язного мовлення у дітей із тяжкими порушеннями мовлення засобами пізнавальних завдань. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2016, 1. 38–46.
11. Липа В.А. *Основы коррекционной педагогики*: Учебное пособие. 2002. Донецк: "Либідь".
12. *Лого-арт* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://logoped.in.ua/>
13. Рібцун Ю. В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 268 с.
14. Миронова С.П., Гаврилов О.В., Матвеева М.П. *Основы коррекционной педагогики*: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010.
15. Рібцун Ю. В. Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ«Кенгуру», 2018.
16. Тарасенко Н. В., Москаленко І. С. Казкотерапія як засіб роботи з дітьми, які мають вади мовлення. *Дитина з особливими потребами*, 2015, 1, 16–18.
17. Український логопедичний сайт для батьків, які піклуються про мовленнєвий розвиток своєї дитини, та для логопедів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.logopedia.com.ua/>
18. Щурук М., Майструк Р. Використання ІКТ. Корекційна робота з дітьми-логопатами. *Дефектолог*, 2015, 1, 24–32.
19. Ялович М. Використання мовних ігор і дидактичних матеріалів для роботи над виправленням недоліків мови. *Дефектолог*, 2015, 1, 35–37.

REFERENCES:

1. Arendaruk A. O. (2014) Naukovo-teoretychne obruntuvannya ta zmist metodyky psykholinhvistychnoho vyvchennia stanu usnoho movlennia molodshykh shkoliariv z TPM [Scientific and theoretical justification and content of the method of psycholinguistic study of the state of oral speech of younger schoolchildren with TPM] [Elektronnyi resurs] *Nauk. chasop. NPU im. M. P. Drahomanova. Seriya 19, Korekts. pedahohika ta spets. Psykholohiia*, 26, 5–8. Rezhym dostupu: <http://enquir.npu.edu.ua/handle/123456789/7680>
2. Bondar L., Kostashenko L. (2016) Lohozariadky ta movni rozmynyky. Korektsiina robota z ditmy z tiazhkymy vadamy movlennia [Logo exercises and language warm-ups. Correctional work with children with severe speech disabilities]. *Defektoloh*, 7, 4–23.
3. Vakulenko L. S. (2015) Vospitanie i obuchenie detej s narushenijami rechi. Psihologija detej s narushenijami rechi [Education and training of children with speech disorders. Psychology of children with speech disorders]. K.: SVAROG.
4. .Vygotskij L.S. (1982) *Sobranie sochinenij* [Collected Works] V 6 tomah. T. 5. *Osnovy defektologii*. M. : Pedagogika, T. 5. 361.
5. Gluhov V. P. (2018) Metodika formirovaniya svjaznoj rechi detej doshkol'nogo vozrasta s sistemnym rechevym nedorazvitiem [Methods for the formation of coherent speech of preschool children with systemic speech underdevelopment] : uchebno- metodicheskoe posobie. Rezhim dostupu:<https://mybook.ru/author/vadim-gluhov/metodika-formirovaniya-svyaznoj-rechi-detej-doshko/read/>
6. Ivaniuk N. (2013) Korektsiina robota vchytelia-lohopeda z ditmy, shcho maiut porushennia usnoho i pysemnoho movlennia [Corrective work of a speech therapist teacher with children with speech and written speech disorders]. *Defektolohiia*, 7, 4–9.
7. Keryk O. (2016) Lohopedychnyi treninh yak zasib rozvytku komunikatyvnoi diialnosti ditei z movlennievymy porushenniamy [Speech therapy training as a means of developing communicative activity of children with speech disorders]. *Molod i rynek*, 5, 82–86.
8. Kolyshkin O. V. (2016) Psykholoho-pedahohichna kharakterystyka ditei z movlennievymy porushenniamy. Vstup do spetsialnosti «Korektsiina osvita»: navch. posib. dlia VNZ [Psychological and pedagogical characteristics of children with speech disorders. Introduction to the specialty "Correctional education"]. Summy: Univ. kn.
9. Konopliasta S. Yu. (2010) Lohopsykholohiia [Logopsychology] : navch. posib; za red. d-ra ped. nauk, prof. M. K. Sheremet. K. : Znannia, 294 s.

10. Lastochkina O. (2016) Diahnastyka zviaznoho movlennia u ditei iz tiazhkymy porushenniamy movlennia zasobamy piznavalnykh zavdan [Diagnosis of coherent speech in children with severe speech disorders by means of cognitive tasks]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*. 1. 38–46.
11. Lipa V.A. (2002) *Osnovy korrekcionnoj pedagogiki [Fundamentals of correctional pedagogy]: Uchebnoe posobie*. Doneck: "Libid".
12. Loho-art [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://logoped.in.ua/>
13. Ribtsun Yu. V. (2020) *Uchni pochatkovykh klasiv iz tiazhkymy porushenniamy movlennia: navchannia ta rozvytok [Elementary school students with severe speech disorders: learning and development] : navch.-metod. posib*. Lviv : Svit, 268 s.
14. Myronova S.P., Havrylov O.V., Matvieieva M.P. (2010) *Osnovy korektsiinoi pedahohiky [Basics of correctional pedagogy]: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka.
15. Ribtsun Yu. V. (2018) *Dytyna z porushenniamy movlennievoho rozvytku [A child with impaired speech development]*. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok», VH «Kenhuru».
16. Tarasenko N. V., Moskalenko I. S. (2015) *Kazkoterapiia yak zasib roboty z ditmy, yaki maiut vady movlennia [Story therapy as a means of working with children who have speech disorders]*. *Dytyna z osoblyvymy potrebamy*, 1, 16–18.
17. *Ukrainskyi lohopedychnyi sait dlia batkiv, yaki pikluiutsia pro movlennievi rozvytok svoiei dytyny, ta dlia lohopediv [Elektronnyi resurs]*. Rezhym dostupu: <http://www.logopedia.com.ua/>
18. Shchuruk M., Mastruk R. (2015) *Vykorystannia IKT. Korektsiina robota z ditmy-lohopatamy. Defektoloh [Use of ICT. Correctional work with children who are speech therapists]*. 1, 24–32.
19. Ialovyk M. (2015) *Vykorystannia movnykh ihor i dydaktychnykh materialiv dlia roboty nad vypravlenniam nedolikiv movy [Using language games and didactic materials to work on correcting language deficiencies]*. *Defektoloh*, 1, 35–37.